

DOLLORRA

JOSE ELIZONDO

Prestatzaileak:

AMAIA PAGOLA IRAOLA
EDURNE ALDASORO ITURBE

JOSE KRUZ ELIZONDO LOPEZ

1. Sarrera

Mende hasierako euskal antzerki berriaren loraldian, indar handiz orduko antzerki-giroa bete zuten autoreen itzalean, oihartzun handirik gabe, ezarian-ezarian, antzerkigintzan zailduz zihotan talde bat bazen. Eginahal hori aitortu nahian guk, berrogei lanetik gorako sorta ederra argitaratua ikusi zuen gizonaganako hurbilpena egin nahi izan dugu lan honen bitartez, ahal den neurrian Joxe Elizondo idazle tolosarra jendeari ezagutaraztearren.

Garaiko gizarte eta politika giroak, bigarren gerrate karlistaren usaina oraindik bazter guztietan hartzen zela (1873-76), ez zuen antzerkia lehenago errotzen utzi. Antzerkia hiri-guneetako artea da eta Euskal Herrian Donostiak hartu zuen buruzagitza hori bere gain.

Euskal antzerki modernoaz hitzegitean Marzelino Soroaz hitzegin behar dugu, berak eman baitzion hasiera euskal teatroari, 1882an *Antton Kaiku* plazartzearekin, oso-osorik euskaraz idatzitako lehenengo komeria

izango zena. Antzerki-lan honek *La Farse du Maître Pathelin* izenburupeko ertaroko pieza hartu zuen oinarri. Hasiara-hasierako antzerkiak, artean lotsati samar ernatzen hasia zenak, ez zuen literatura-balio handiegirik, irri-antzerkia zen batik-bat, jostirudiek osatzen zutela, eta barre eragitea zuen helburu; baserri munduan giroturik, tramarik gabeko lanak izan ohi ziren; hasiera batean gizonezkoek bakarrik antzezten zituzten obrak, baita horretarako mozorrotu behar bazuten ere. Hizkerari dagokionez, kaleko hizketa-modu bizi-bizia erabili ohi zuten, normahik ulertereko modukoa. Artean, ez zitzaion tokirik uzten hitz berrien erabilerari edota beranduago halako harrera egingo zitzairen Aizkibel nahiz Larramendiren kultismo ilun-ulergaitzei. Ereiten hasi berri ziren hazi hura ernatuko bazen, ezinbestekoa zen irakurle-ikuslea asebetetzea, antzerkiko zaletasuna piztea eta neke handiegirik gabe antzerkia bizi izatea. Beranduago, ikus-entzule horrek berak erakutsiko zion garaian garaiko antzerkigintzari gai

sakonagoak eta hizketa landua-
goak ontzeko beharra.

1882an lehen aldiz euskal antzerki-lanik onena saritzeko lehiaketa antolatu zen. Tamalez ordea, ez zen inor aurkeztu eta ez zuen jaberik izan sariak; hurrengo bi urteetan, berriz, Soroa atera zen irabazle.

M. Soroak urratutako bideari eutsi nahi zioten antzerkigile-antzerkizaleen gogo eta lanari esker, mende honen lehen hamarraldietan euskal antzerkia puripurian zegoen. Batzuk aipatzen kotan, A. Barriola, T. Alzaga, K. Elizegi eta Elizondo bera ekarriko ditugu gogora. Haien eraginez, neurri batean bederen, sortu zen *Euskal Izkera ta Iztunde Ikastola* 1915eko otsailaren 1ean, eta gertakizun hau erabakiorra izango zen ordura arteko antzerkigintzatik bereziaz, garai berri bati hasiera emateko. Euskara irakatsi eta euskal antzerkia lantzeko akademia zen eta bi sailetan zegoen banatua: alde batetik hizkuntz eskola (bi urteetan ikasleei gure hizkuntza irakasteko), eta bestetik, iztunde eta antzerki akademia (euskal antzerki-lanak aztertze eta prestatze).

Euskal Iztundearen sorreraren ondorioz, euskal teatroa bide berriak urratzen hasi zen eta baita gai jasoagoak harrotzen ere, gizar-teko arazo sakonagoak gaitzat hartuaz. Hizkerak ere aurrera

egin zuen eta oraindik goia joko ez zuen arren, Larramendiren eragina zela eta, kultismoak gero eta sarriago erabiltzen hasi ziren. Maiz sarritan, hitz berrien alboan euskaraz erabiliagoa zen hitza edo erdarazko ordaina erantsi ohi zuten. Kultismoak, antzerki-lanetan zehar bertako pertsonaien maila soziala bereizteko erabiltzen zituzten eta hala, kaleko hizkera bizi-bizi horren islada, maila xeheko pertsonaiek egin ohi zuten, garaiko hizketa-modu arrunta erabiliaz; goragoko gizar-te-mailetakoak edota ikasiagoak ziren pertsonaiak, berriz, kultismo horien bitartez beste maila jasago batera lerratuak gelditzen ziren; askotan, hizketa-modu bereizi hauek, maila sozial ezberdinen artean elkar ulertu-ezina eragiten zuten. Egoera honen adierazgarri garbi-garbia, Dollorren pasarte batean On Judas, agure aberatsa, eta Pedro izeneko baserritar baten artean izandako elkarrizketa dugu. Hona hemen pasarte-zati hori:

PEDRO: *Nun iskribatu bear det?*

JUDAS: *Onoko lerro onen azpian.*

PEDRO: *Lerrua? Bedorrek izkera berriren bat asmatu du; idatzi, abizena, lerrua ta nik ez dakit zenbat itz berri esan dizkidan.*

JUDAS: *Lerrua, erderaz linea esan oi dana da; zuek, baserritarak, arrastua esan oi diyozute.*

Euskal Iztundearen eginkizunetako bat, urtero lehiaketak antolatzea zen, hartara euskal lanen sorta osatu eta berritzearren. Urte batzuetan saria irabazlerik gabe utzi behar izan zen, ordea, egile gazteek eszena-teknikari baino literatur-formari arreta handiagoa eskaintzen baitzioten, ikus-entzuleen neurrira eginak behar zutela batere gogoan hartu gabe. Euskaldunen bizimodua isladatuko zuten obrak behar ziren, inguruari estu-estu lotuak eta ez aspaldiko eta urruneko gai ezezaguna zutenak, bizitza ikus-teko modu sinplezalea zuten eta.

Bestetik, gure antzerkiak gora egingo bazuen, behar-beharrezkoa zen antzerki emanaldiak ugaltzea, hori egin ezean ez baitzegoen lehiaketetan saritutako lan guztiak ezagutzerik. Horregatik, Deklamazio Akademia sortu zenean, urtero hiru emanaldi eskaintzea erabaki zen: Santo Tomas, Donostia eta Astelehen-lhaute egunetan. Halaz guztiz ere, erabaki horiek ez ziren beti gorde, hasierako urteetan emanaldi bakarra eta gehienera bi eskaintzen baitziren; geroxeago ordea, lortu zen agindutako hiru egun horietan antzezkizunak ematea, baita inoiz gehiagotan ere, Donostian bakarrik, hamar urtetan 42 emanaldi osatu baitzuten Iztunde Eskolako antzeztaldeak; datu hau, zalantzarik gabe, jendeak gogo onez eta inte-

res handiz ikusten zituelaren seinale da. Gainera, Donostiako jendeak ez ezik, beste leku askotakoak ere eskatzen zuen talde horren emanaldiren bat, baina maiz ezezkoa eman behar izaten zitzaien gehienetan taldea ez zelako profesionala, ez zegoen eta antzerki-lanetara soilik emana, bestelako eginkizunetan aritzen zen, nor bere ogibidea zuelarik.

1915ean bertan antzeztu zen lehen obra Donostiako Antzoki Zaharrean, hiriburuko orfeoiak eta musika-eskolak lagundua, eta horrek eragindako gastuak Udalak eta Gipuzkoako Diputazioak, erdibana, ordaindu zituzten. Udalak, gainera, antzinako tabako-fabrika eta Antzoki Nagusia utzi zizkien antzeztan pres-tatu eta entseiuak egin zitzaizten. Eta era honetara hasi zen gure antzerkia euskalzale-antzerkigile hauen eskutik, piskanaka bere lekutxoa zabaldu eta gorputz-hartzen.

1924tik 1927ra bitartean mututu egingo zaigu antzerki-mundua garai hartan bizi zen giro politikoak eraginda, eta ez da denbora batean ohizko lehiaketarik ez antzerki ekitaldirik ere egingo.

Ez gara gu, ordea, mutu geratuko idazle honen aurrean, eta segidako orriketan Elizondo berari buruzko xehetasun batzuk, eta *Dollorra* bere obra borobile-nari buruzko hainbat zehaztasun eskuetararuko dizkizuegu.

2. Bizitza eta obrak

Jose Kruz Elizondo Lopez Tolosan jaio zen 1864ko irailaren 14an. Gurasoak jatorriz ipar Euskal Herrikoak zituen, donibandarra aita, Baionakoa ama, eta aita trenbide-langile izaki, hegoaldean trenbideak eraikitzeko premiak etorrerazi zituen Tolosara bizitzera.

Mutilkozkorretan bizitokia Donostiara aldatu zuten, eta haren bilobak dioskunez, 1876ko karlistadan karlistek Donostiaren kontra botatzen zituzten metraila zatiak jaso eta turistei oparitzen zizkien. Izan ere, garai hartan Donostia jaiki handiko hiri bilakatzen hasi zen bainu eta atsedeen bila bertaratzen ziren kanpotarrentzat. Gaztetan berriz, Kuban gerra-giroan ibili zen zazpi urtez, harik eta gaisotuta etxera itzuli zen arte.

Donostian jostun lanbidea ikasten ari zela, Itziarko Zezilia Bentura Urain ezagutu zuen eta harekin Debara ezkondu 1892an, bertan bizi izan ziren urteetan bi alaba eta semea izan zituztela; jakin badakigu, 1901-1905 urte bitartean Debako Uraindarren etxeak su hartu eta Mutrikura aldatu behar izan zutela bizi izatera; hantxe jaioko zen alaba gazteena 1905. urtean.

Ogibidez sastre bazen ere, argialdia etortzen zitzaionean jostorratza utzi eta harrapaladan etxeko ganbarara igotzen zen lu-

ma hartzera. Idazteko zuen jaidura biziak bultzaturik, poesia, ipuin, irakurkizun eta antzerki-lanak ontzen hasi zen 1907 inguruan, euskaraz zein gazteleeraz. Horrela, 1911 eta 1929 bitartean zenbait aldizkaritan idatzi zuen, batipat *Euskal Esnalea*, *Vida Vasca* eta *Euskal Erriari*, azken honetan iruzkinak egin eta poesiak argitaratuz, hala nola, *Amarren obiyan*, *Amanecer*, *Seaska maitagarriya*, *Txoriñuen ama*, *Landarien dema*, *Primaveral* eta abar luze bat. Anitz kontakizun saritu zizkioten euskal jai eta lore-jokoetan, esaterako *Larrosa ta lauziri* (Zarautzen, 1912an), *Ortza eta gaitza* (Donostian, 1916an), *Endo*, *Irakurkizuna* (Seguran, 1911n). Olerkietan ere jaso zuen saririk: *Nere ama*, *Joaira*, *Guadalupeko Amabirjiñari*, *Zeruko argiya*...

Bazituen, bestetik, gramatika, filologia eta historiako lantxo ugari, oraindik etxeko paper zaharren artean batera txukundu gabe gordeak daudenak; horiek garbi asko erakusten digute —berriaz aipatzen dituelako— Larramendiren hiztegia ez ezik, Azkue eta Aizkibelenak ere ondo eza gutzen zituela.

Horrez gainera, musika-obrak ere konposatu zituen: habanerrak, zartzuelak, javak, arin-arinak, jotak; areago, horiek orkestratzen ausartu ere ausartu zen, *La victoria de Proel* zartzuelarekin egin zuen legez.

Autodidakta, pentsaera libe-
ralekoa, jakinduria zuen maite.
Fededuna zen arren, muzin egi-
ten zien elizgizonei eta, Jainkoari
bitartekorik gabe nor bere erara
mintzatu behar zitzaiolakoan, ai-
tagure propioa asmatu zuen be-
re errezuetarako.

1915ean Euskal Izkera ta Iz-
tunde Ikastola sortu zenean, zu-
zendari postua betetzeko Toribio
Alzagarekin lehian aritzekoa zen
Elizondo, baina tolosarrak azken
orduan norgehiagokari uko egin
zionez gero, Alzaga izendatu zu-
ten zuzendari.

Espainiako gerra zibila piztu
eta handik denbora gutxi barru,
1936an, Bilbora alde egin zuen
arras nahigabeturik, bere seme
medikua ametrailadora-tiroz hil
baitzuten gudari zaurituak jaso-
tzen ari zenean. Gero Poitiersera
aldatu zen eta handik Bartzelo-
nara; hiri horretan, Euskal Gober-
nuak bere ardurapean utzi zituen
haur errefuxiatuak zaindu zituen.
Ondoren, Frantziara itzuli zen eta
frantsesek Landetako hondartze-
tara baztertu zuten beste askore-
kin batera.

Denboraldi batez gaiso egon
ostean, 1943ko apirilaren 18an
hil zen Donostian.

3. Estiloa

Toribio Alzagaren ustez, Eli-
zondo ez da bere sasoko beste
antzerkigile batzuen (Katalina
Elizegi, Abelino Barriola...) mai-

lara iristen, maila apalagoko
idazlea da; agian horregatik
haien aldean ez zaizkio euskal li-
teraturaren historian aipamen la-
burrak baino eskaini. Halaz guz-
tiz, bere obrak ondo ezagutzen
dituztenek (Alzaga bera, G. Ga-
rriga, A. M. Labaien...) aho batez
aitortzen diote komeriak idazteko
gaitasuna eta ikus-entzulearen
gogo bereganatzeko erraztasu-
na.

Egiaz, euskaldunek oso gus-
toko zituzten bere obrak, barre
eta jolas eragileak ziren, eta hori
ez da gutxi kontuan hartzen ba-
dugu zein garrantzizkoa den
ikus-entzulearekin bat egitea, ha-
ren neurrira taiutzea obra, gertu-
gertutik ukitzen duten buruhaus-
te, pentsaera, itxaropen eta sen-
tipenak agerian jartzea.

Idazle tolosarrak ongi baino
hobeto erdietsi zuen helburu ho-
ri, gai ximpleak aukeratuz, pertso-
naiak edonon aurki daitezkeen
herritar arrunten izakeraz jantziz,
eta oroz gain, hizkera garbi, zu-
zen, ulerterraz, korapilogabea
erabiliz, tarteka Larramendiren
uzta joriko hainbat kultismoz ba-
liatzen bazen ere (*jauskiña, obiz-
tea, ekadoya,...*). Alabaina, an-
tzerki-lanez bestelakoetan, gar-
bizalekeriak eraginda edo, Larra-
mendiri ezin lepora dakizkiokeen
hitz berriak ere bazerabiltzan Eli-
zondok: *zeya* (plaza), *lekaidea*
(fraidea), *lekaretxea* (komentua).
Are gehiago, euskal hitz jatorra

esku-eskura eduki arren, noizpait haren lekuan hitz berria baliatu zuen (ikustalluak, begien orde). Testuan forma horietako bat sar-tzen zuenean, sarri aldamenen parentesi artean ipintzen zion esanahi bereko beste euskal hitz bat (*ekadoya* (jueza)), edota gaztelerazko ordaina (*banainde* (condición)), beti ere ulergarritasunaren mesedetan.

Aurrez esandako gutzia umore-kolpe eta ateraldi barreragileez zipristintzen bazuen jendea alaitzeko, ezin zalantzan jarri bere lanek izan zuten harrera ona eta merezimendua.

4. Euskal antzerki-lanak

Nahiz ia denetarik idatzi, antzerki-lanei esker jaso zituen jendearen txaloak eta oniritzia, haietxei zor die Elizondok euskal idazleen ondoan tokitxo bat edukitzea. Lehiaketa ugaritan irabazle izan zen, bigarren noizpait, eta aipamen bereziak ere jaso zituen. Hona hemen laburki bere obra aipagarrienak:

IDARTZAKO JAUNA: ekitaldi bateko jostirudia. Elgoibarko euskal jaietan saritu zioten eta Donostian antzeztu zen 1907an.

AMETS GOZUAK: ekitaldi bateko antzerkia. 1909an Hernanin egindako euskal jaietan saritua eta Donostian 1910ean antzeztua.

ALKATE ONA: antzerkia. Bilboko

Euzko Gaztediak 1911n antolatatu zuen sariketan *Aztiya* izenburupean gipuzkeraz idatzia aurkeztu eta bigarren saria irabazi zuen. Bilbon *Txomin Arrayo* izenburuaz agertu zen, Bustinzak bizkaierara itzulia. Donostiako Antzoki Zaharrean eman zuten lehen aldiz 1912ko abenduaren 12an.

ATSEGEA: drama. 1813. go Ehunurte-betetzeari ospatzeko Donostiako Udalak 1913an antolatatu zuen lehiaketan saritua.

ILL NAI TA ILL EZIN: ekitaldi bako-
reko jostirudia (1913).

ATZETORKIYA: egintza bateko komeria. Donostiako Antzoki Zaharrean antzeztu zen lehenbizikoz 1916ko martxoaren 6an, arrakasta handia lortuz eta barre-algarak eraginez. *Dollor-raren* antzera, ekitaldi bako-
reko obra antzeztuenera artean bigarrena da (6 aldiz antzeztua), Soroaren *Ezer ez ta festaren* ondotik (7 bider).

OMENA: hiru ekitalditako komeria. Donostiako Udalak 1917an antolatatu lehiaketan saritua.

5. Dollorra

Hiru ekitaldiko komeria dramatikoa da, Molière-ren *L'avare* antzerki-lanean oinarritua. Donostiako Udalak 1916an antolatutako norgehiagokan saritu zuten, eta urte bereko abenduaren 21ean estreinatu zen Bilboko

Campos Elíseos antzokian Toribio Alzagaren zuzendaritzapean, horrek jatorrizko testuari aldaketa batzuk egin zizkiolarik. Estreinaldian txalo-zaparrada beroa eta oso kritika onak jaso zituen Euskal Iztundeko antzeztalde osoak. Euskal Izkera eta Izkunde Ikastola sortu ondorengo hamarrurtean hiru ekitaldiko obretarik antzeztuenetakoa izan zen (5 bider), K. Elizegiren *Garbiñe* (10 aldiz) eta Alzagak moldaturiko Lotiren *Ramuntxo* (8 bider) lanekin batera. Haatik, urte mordoxka igaro behar izan zuen Erretereriako Ereintza taldeak 1973an atzera obra prestatu eta antzeztu baino lehen.

Obraren mamia zekenkeria da, ohizko ikuspegitik begiratu, berrikuntza nabarmenik gabe soil-soil honela emana:

1. Lehen ekitaldia (10 agerraldiz osatua). On Judas agure doilorra, bere alabaordea eta etxean jasoa daukan Xiriakoren ezkontza antolatzeke azpilanean dabil, neskatxak adin nagusitasuna laster duela eta, aitak testamentuan utzi zizkion diru guziez jabetzeko asmoz. Xole alabaordeak, berriz, ez du ezkontza konturik aipatu ere egiterik nahi.

2. Bigarren ekitaldia (15 agerraldikoa). Migel etxagileak agurrearen ezkutuko asmo makurren berri izango du eta Xoleri jakinaraziko dizkio. Bestetik, Xiriako konturatua da Migelek guztia da-

kiela eta denaren gainetik bere ezkontza aurrera eraman nahian, zeloek itsututa, Migel labanaz hiltzeko erabakia hartzen du, ilunpean okerreko gizona jo eta zauritzen duela.

3. Hirugarren ekitaldia (15 agerraldik osatzen dute, baina eskuizkribuetan ez da 11.a azaltzen; gorabehera honek, ordea, ez du istorioa hankamotz uzten, hariari inolako eragozpenik gabe jarraitzen baitzaio). Azken atal honetan, erasotzailea nor den argitu eta herrizainek atxilotu egingo dute. Halaber, Migelek On Judasen asmo beltzak ezagutaraziko dizkie denei eta agurea larriren larriz bihotzekoak jota seko eroriko da lurrera.

Nahiz eta antzerki egikerak aurrerakuntzarik ekarri ez, Labaienek euskal antzerki-lan one-takoentzat jotzen du, baduelako merezimendu ugari: "pertsonaiak ondo aztertuak daude eta bukaera arte ondo mantenduak; egoki nahasten dira ekintza dramatikoak eta komikoak; eta agerraldiren bat luze samarra eta makala izanda ere, batipat lehen ekitaldian, gehienak zuzen tajutuak daude".

Donostia aldeko gipuzkera garbia darabil Elizondok, bapateko adierazkortasunaz hornitua. Ezagun du, hala ere, gurasoak iparraldekoak zituelako nonbait, mugaz bestaldeko euskararen ikutua, bai lexikoan (*akaztu*), bai deklinabidean (*zerbait gauza*

txar, *gauza txarren bat* esan ordez) bai syntaxian (*ezurrak xamurtzen balizka bezala*, *ezurrak xamurtuko balitzaizkio* ipini beharrean).

Dollorren hizkuntz ezaugarriak

Lan honetan aurkitu ditugun hizkuntz ezaugarri nabarmenak labur-labur adierazteko hiru maila bereizi ditugu: fonetikoa, morfologikoa eta sintaktikoa; orobat, jatorrizko testuan agertzen den grafia gaur egungoari egokitu diogu eta irakurleak edukia errazago uler dezan, zenbait aldaketa egin ditugu, puntuaziozkoak (esaldi hasierako galdera eta harridura ikurrak, hots, ? eta ¡ kendu, koma edo puntuak erantsi edo ezabatu, puntuazio-zeinuren baten tokian beste bat jarri) nahiz idazkerazkoak, ezaugarriekin batera jarraian adieraziko ditugunak.

a) *Maila fonetikoa.*

Bere garaiko antzerkigile gehienentzako, Elizondok txistukariak (s, z, ts, tz) nahasian erabiltzen ditu eta askotan hitz berbera bi modu ezberdinetara idatzia ageri da: emastia / emaztia; esagun / ezagun; eskuiko / ezkuiko; otsa / otza. Guk, gaurko idazkerari jarraiki emango ditugu. Bestetik, hitz hasierako s-, z-batzuk, x-, tx- egiten ditu, inoiz hitzari aparteko baliorik erantsi gabe (txinistu) eta beste batzue-

tan, aldiz, esanahi berezia eman ez (xugur).

Obra guztian zehar, behin eta berriz, ikus daitezke batasun izpirik gabe bokal eta kontsonante alternantziak (joan / juan; lanbidia / lanbiria), aldaketak (poxporuak; orei) edota galerak (beaz, orla, egoaldiya). Bukaeran berezko -a duten hitzek maiz galdu egiten dute (neskatx, kez, salment). Bereizgarri hauek guztiak bere horretan utzi ditugu egilearen idazkera errespetatuz.

b) *Maila morfologikoa.*

Deklinabideari dagokionez, hitzari atzizkia lotzean, gainontzeko mailetan bezalaxe, ez da batasunik ikusten. Batzuetan, atzizkia hitzari zuzen zuzenean atxikitzen dio eta beste batzuetan, berriz, banaturik ematen dizkigu biak (izkribauarengana / etxagillaren gana). Halakoetan atzizkia hitzari josi diogu beti.

Zenbaitetan, *norako* kasuaren deklinabide atzizkia bizidunari eranstean, bizidun-bizigabeei dagozkien atzizkiak biak batera lotzen dizkio hitzari (oraindik ere *niganarako* espa daukazu?; biyotzeko tupotz-larriyak *zuganarako* maitasunak eragiten dizkidanak dira).

Gipuzkoan eskuarki *-(r)en bat* erabili ohi dugun kasuetan, lehen aipatu dugun bezala, iparraldeko *zerbait* formaz baliatzen da (zerbait argi-bide billatzen ote detan).

Gain posposizioaren aurrean hitzari ez dio *noren* kasuaren marka lotzen (Aurrekoen egipen txar guziyak *ni* gain botatzen dizkirate).

Deklinabidea alde batera utzita, asko dira adjetiboaren maila agertzeko erabiltzen dituen graduatzaileak (txit, ondo, oso); kasuren batean graduatzaileari izenlagunaren atzikkia lotzen dio (*ikaragarritzko ona*).

Izena indartzeko aposizioan jarritako *bera* erakusle indartuaz baliatzen denean, deklinabide atzikkia indartzaileari bakarrik eransten dio (nere *osaba berak* izango du; *eriotz berak* ere, nere besoa lotuko ez du).

Hitz konposatuak idazteko forma asko erabiltzen ditu, bere horretan utzi ditugunak. Adjetiboa edo adintzondoa indartzeko berori errepikatzen duenean, ordea, idazketa guztiak bateratu egin ditugu, marratxoaz bereiziz (zabal-zabal, polliki-polliki).

Aditzari begira, sarritan erritmoa bizkortzeko isilpean gordetzen du aditza, nagusia zein menpekkoa (dirua gordetzeko (izan) oidan burnizko kutxa bat; asten da (ibiltzen) eskuiko bigarren ate aldera).

Bestalde, aditzari partikularen bat eranstea, ez du arau fonetikoek eskatzen duten aldaketarik egiten eta bere hortan uzten du (ilta, detan). Orobat, aditzaren inguruko *al* (galderazkoa nahiz de-

siozkoa), *oi*, ez partikulek ez diote batasun-irizpide bakar bati jarraitzen eta idazkera asko hartzen dituzte, aditzari zuzenean lotuta, marratxoaz bereizita edota banatuta. Horrelakoetan, egi-leak aldaketa fonetikorik egin badi hitz horiek aditzari lotzean, bere hartan utzi ditugu (etzait, etzenuke, altzaizu), eta aldaketa fonetikoa egin arren, banaturik idaztean (ez padet, ez padaki), bateratu egin ditugu (ezpadet, ezpadaki); aitzitik, aldaketa fonetikorik ezean, bereiz idazten dituenean, halaxe gorde ditugu (ez dik, ez dek, al digu, oi diyozute, al ninduten). *Eta* kausala nahiz *ere* enklitikoa, berriz, lotuta agertzen direnean marratxoaz bereizi ditugu (izango-re; da-ta); gauza bera *eta* ziozkoa ez den beste kasu batzuetan ere (bal-din-ta, bein-ta).

Faktitiboa adierazteko, *-ra* artizkiaz gain (erasango diyot), *arazi* (lo araziko zaitut) eta *eragin* (iflori jakin eragin gabe) erabiltzen ditu.

Aditzak *nori* marka adierazteko *-ki-* eskatzen duenean, egi-leak ez du halakorik sartzen (nartortzu) eta bai, aldiz, *nori* gabeko formetan (Etsai guziyak aldian daukazkitzu).

c) *Maila sintaktikoa*

Esaldi nagusiei gagozkiela, aditza aginteran dagoenean, gehienetan esaldiaren atzera bota-

tzen du, inoiz edo behin aurretik agertu arren (Mayera zuaz; On Judas, aserretu ez bedi).

Ezezko perpausetan ukape-nezko partikula, aditz nagusiaren eta laguntzailearen artean kokatzen du (Gogoratzen ez al aiz?; ondamena baizik ikusten ez da; inoizlagatik asmatu ezin det).

Galderazkoetan, galdegai den hitza aditzetik bereizia ematen du (Nungo ganbelan alkarrekin jan degu?; Zergatik On Migeli erakutsi diyozu?).

Azkenik, erakusleez osatzen

diren harridurazko perpausetan, gaur egungo hitzun gehienek ez bezala, forma zaharrari eusten dio aditza bere horretan utziaz (*Ori dizdiz ederra dauka!* eta ez, *Hori dizdiz ederra daukana!*).

Menpeko esaldietan berriz, perpaus konpletiboa egiteko *eze...-(e)la* egituraren eta baldintzaren bitartez eratutako esaldiak azpimarratuko genituzke: Diyo eze, etxia egin bear dan lekuan, alboko errekatik ur asko iragazten *da/a*; Etsaiak? Milla *ba*-neuzka nai nuke.

DOLLORRA

BIGARREN OROILARIENTZAT LIBURUA

Pertsonaiak eta laburdurak

<i>Sole Olea</i>	SO
<i>Erramuna Goiko</i>	ER
<i>On Judas Goiko</i>	JU
<i>Xiriako Goiko</i>	XI
<i>Migel</i>	MI
<i>Trifon Urkizu</i>	TR
<i>Pedro Ugarte</i>	PE
<i>Izkribaua</i>	IZ
<i>Ekadoya (jueza)</i>	EK

Lenbiziko Antzerki-koitza

ANTZOKIA

Antzokian, ongi ornitutako etxe-barrunpe bat azaldu bear du, erdiyan kalera irtetzeko atea, eta alboetan gela-ateak dauzkala; abez gae-ra erdiyan mai borobill bat eta aulki (silla) banaka batzuek eta orma-bazter batean dirua gordetzeko oi dan burnizko kutxa bat. Bestean leyo bat erekita.

Lenbiziko Antzeztaldiya

On Judas ta Erramuna

JU: Ogei urte abetan nerekin zaude; ona ta zintzua izan zera, baa urtebetez onuntz, nere etxian ondamena baizik ikusten ez da.

ER: Ondamena baizik ez? Ori esan!

JU: Ondamena baizik ez, ondamena.

ER: Zer ondamen gero?...

JU: Ikatzetan, oliyotan, ogitan ta...

ER: Ikatzetan? Jan egiten detala usteko du.

JU: Jan ez, baa, bear dan bao geyago erre bai; joan dan astean ere, iru errialena erre dezu.

ER: Ta asko iruditzen zayo! El-tziak zerekin irakin biar dute bada?

JU: Orain, udan, eguzkiyaren beruak bakarrik eltzia erreko luke.

ER: Kixkali bai, egingo nau ni beorrek orlako aterakaiyakin.

JU: Oliyua ere, farra-farra dara-biltzu.

ER: Ia zerekin gozatuko diran baberrunak!

JU: Aurtengo baberrunak oliyoric gabe ere gozatu litezke, azala koipez eten bearrik daukatenak dira-ta.

- ER: Ongi da; biyartik aurrera, oliyorik gabe jango dituzte.
- JU: Batere gabe ez, baa oliyo ontziyaren muturra makurtzen dezun aa makurtu gabe, ta botatzen dituzun tantueri ongi begiratuta.
- ER: Bai, negar-malkuak balira bezela.
- JU: Erramuna, erretxin utsa zera.
- ER: Ernegatzen naubelako orlako gizon xukaldek.
- JU: Onenbesteko bat esaterik ere, sufritu ezin dezu.
- ER: Sufritu duna billatu beza, bada; dollorkeriz aspertuba nago.
- JU: Beste gauz bat ere esan bear dizut.
- ER: Oraindik ere bai? Gaurkua, sermoi luzia degu.
- JU: Katuak urdairik atxitu ez dezan, urdaya al dezun gorenetik zintzilikatu zazu.
- ER: Zeretik zintzilikatuko det, kanpantorretik.
- JU: Eta patatari azala kentzerakuan, polliki-polliki ta me-me, kendu zayozu.
- ER: Au, au...
- JU: Bestela, asko alperrik galitzen da.
- ER: Bizargiari eramango dizkat; polliki-polliki ta me-me kentzen arek daki.
- JU: Beste gauz bat ere esateko-rik badizut; nere zapatak zapatariyari eraman al dizkatzu?
- ER: Baita atzera ekarri ere.
- JU: Atzera ekarri? Zer dala-ta?
- ER: Konpondu ezin litezkelako.
- JU: Nere zapata gaxuak, amasei urtetan baizik erabilli ez ditut eta dagoaneko konpontzeko gauza ez omen dira. Au ondamena!
- ER: Jayetarako galtzak ere atzetik zulatuta dauzka; berak konpondu edo berriyak erosi, zerbait egin bearko du.
- JU: Berriyak erosi... aixa esaten dana da.
- ER: Ez al du dirudik?
- JU: Erramuna!...
- ER: Nik ematia, nai al du?
- JU: Nai detana da ezer ez ondatzia.
- ER: Bai, galtzak eta zapatak betiko izatia.
- JU: Aski da; zuk egin bear dezuna da, gauzai zintzo begiratu ta...
- ER: Nabillen bao zintzuago ezin ibilliko naiz.
(Eskuiko bigarren atetik juaten da berekauz marmarizoan)
- Agure dollor au, zer da gero...
- JU: Ori emakumia; ezergatik erantzun gabe geldituko ez litzake; egunian berrogei mila duro emango banizka ere, ikatzetan ta oliyotan akaztuko lituzke.
Xiriako atzetik

Bigarren Antzeztaldia

On Judas ta Xiriako
azkenian Erramuna barrendik

(Xiriako sartuko da erdiko atetik, eta ikusten dubenian On Judas'ek galdetuko diyo:)

- JU: Nondik ator orain?
- XI: Beorrek agindutako lekutik. Migel etxagillarengana izan naiz.
- JU: Eta... zer esan dik?
- XI: Bedorrek nai dun bezela etxia egiteko, agindu diyon bao iru milla pezeta geyago eskatzen ditu.
- JU: Um... ori ere, diruz ase ezindakoren bat badek; guziyak berdiak, guziyak diruzaliak. Au munduba!
- XI: Diyo eze, etxia egin bear dan lekuan, alboko errekatik ur asko iragazten dala ta zimenduak artzeko esolak sartu bearko dirala.
- JU: Berriketak, dirua ateratzeko aditzekiyak. Zer geyago esan dik?
- XI: Bedorrekin itzegitera etorriko dala.
- JU: Ongi zio. Orain gurera goazen. Xolekin itzegin al dek?
- XI: Bai jauna.
- JU: Zer esan dik?
- XI: Ezetz.
- JU: Ezetz? I aizen mutillari ezetz?
- XI: Abo bete betian, gaera.
- JU: Ezin txinistu diat. Baan ezetzta zergatikan danik aitortu al dik?
- XI: Ezkontzeko asmorik ez daukalako.
- JU: Umekeriyak; emakumia izan-ta ezkondu nai ez?
- XI: Ala diyo biipin.
- JU: Gezurra zirudik.
- XI: Ala dirudi bai, eta ala izango-re da. Nere betiko alderdi makur, zurbill ta ezaia da, bai, badakit. Jayotzetikan, nere kaltean illun eta beltz azaltzen zait guziya. Nere gurasuen egipen garratzak, nere aitaren eriyotz ikaragarriyak... Aurrekoen egipen txar guziyak ni gain botatzen dizkirate eta erri guzian neregandik alde egiten dute nazkatzen balira bezela. Nola neregatanu zitekian orlako mirabe atsegia?
- JU: Gauza oyek ez dituk aitatu biar ere.
- XI: Bai, txikitandikan, txiki-txikitandikan, zeru goibelego orei beltz ikaragarriyak be-

- ren lao astunakin estali ninduten.
- JU: Eta osabak atera induben lao tartetik eta gizon izateko eran jarri au.
- XI: Egiya, alaxen da. Eta nere neke, sami eta naigabe guziyak aztutzeko, aldamenian jarri ziran edertasun guziyen jabe dan neskatx zoragarriya.
- JU: Ikusten dek nola oreyak alde egin zuten?
- XI: Ez, oreyak oraindik beren lurri madarikatuan katiatuba neukaten. Bañan, zer ajola ziran, Xoleren begietako printza dizdiatzalliak zoragarrizko alaitasun pozgarrian jartzen baninduten? Beste guziyen ezin ikusiyak, gaizki nayak, neri zer? Zer ajola ziran kanpoko gorroto gordiagatik, etxe barrunpian Xoleren far irri utsak biyotza pozez lertzeko zoriyan jartzen baziran? bañan...
- JU: Bañan... zer?
- XI: Bat batetan itzali da betiko, ni pozten ninduben argi disdisera, nere biziera illunpe itzalian erori da, len bao estaiiyago orei kaltegarriyan arkitzen naiz, eta nere inguruan bakarrik nabaitzen det gorrotua, amorrua, odola, eriyotza...
- JU: Ago ixilik.
- XI: Beste norbait bada nere maitasun bakar bakarra lapurtzen dirana... A! Alakorik balitz...!
- JU: Ez dek bada edorrek esan, ez dubela ezkondu nai?
- XI: Ala diyo, baa nork daki... Onenian nere gurasuen billaukeriyak jakiik, bestiak bezela, Xolek ere, neregandik, nazkaturik, alde egin nai du. Alperrik da. Ez det beere bururik altxako.
- JU: Umekeriyak! Dirubak, dirubak altxatzen dizkik gizonen burubak. Diruz ondo baago, arro ta panparroi altxako dek buruba. Zeren billa juan aiz bada, Xoleregana juan aizenian?
- XI: Ni? Naitasunaren billa!
- JU: E?
- XI: Bakar bakarrik naitasunaren billa!
- JU: Ba, ba, ba. Egunetik egunera umiago ago. Ik eta nik, biyok, biar-biarrekua diagu ezkontza ori aurrera eramaita...
- XI: Baña...
- JU: Esango diat zergatik. Ogeituru urte biyar izango dizkik Xolek, eta nere mendetik itzul egiteko eran zeok.
- XI: Itzul egingo ez dubela badaki.
- JU: Ez, etzekiat; txorikumiak bein lumatu ezkeroz itzul egin oi dun bezela, Xolek ere, eguak zertarako dauz-

- kan nabaitzen dikanean, kabiz aldatu naiko dik; aldatu ez dedin, irekin ezkontzia biar diagu. Ik utziko ez nakela bazekiat-eta.
- XI: Bañan Xolek nai ez badu?
- JU: Naiko ez dik bada! Iri ezetz esanagatik, ikusiko dek nola neri bayezkua emango diran.
- XI: Biziya zorko nioke ori egingo balu!
- JU: Laxter jakingo diagu bada. (*Eskuiko bigarren atetik deika*) Erramuna!
- ER: (*Barrendik*) (*bigarren atetik*) Jauna.
- JU: Esayozu Xoleri datorrela.
- ER: (*Barrendik*) Alare besteik uste nuben.
- JU: (*Xiriako'ri*) Orain ua nire gelara eta itxogon zak.
- XI: Bai, bañan badaki bedorren itzetik zintzilik gelditzen dala nere betiko etorkizuna. (*Juaten da ezkerreko lenengo atetik*)
- JU: Ua, bai, ua. Nere atzaparretan erortzen dan gauz aberatsak ez dik geyago nigan-dik alde egiten. Onek ere etziak itzul egingo. *Xole eskuiko bigarrenetik*

Irugarren Antzektaldiya

On Judas ta Xole

- SO: (*Eskuiko bigarren atetik sartu*) Deitu al dit?
- JU: Bai, goiz guziyan ikusi etzaitut. Nola zaude?
- SO: Ongi ta bedori?
- JU: Ez aiñ ongi; baña nere ondoeza miretsigarriya ez da; zarren osasuna egoaldiya bezelakoa oi da, sarri aldazten dana; exeri gaitian.
- JU: (*Exeritzen dira*) Xole, zenbat urte dituzun al dakizu?
- SO: Bedorrek daraman kontuan, biyar ogeitiru izango ditut.
- JU: Bete betiak; ta zure aita zanak nere zaipen utzi zinduzala, ogei egi egiak.
- SO: Ene aita gizarajua! Egunero-ko otoyetan beti goguan daukat. Zertatik iltzan?
- JU: (*Larritua ta gogo txarretik bezela*) Zeretik... gaitz txar bat... zera... miñ oriya... miñ oriya izan bear zun, bai... Baña, Xole, beste gai batean itzegin¹ dezagun.
- SO: Arrazoi du. Ikusten det lagunaganako oroipenak zenba-

- terafio mintzen dun eta utzi dezagun gai au. Tira bada, esan nai zidana, esan bedit.
- JU: Astera nua. Biyar ogeitiru urte izango dituzu; une be-rean, nere zaipetik askatuko zera ta zedorrek nai dezun alderdiya berexi² zentzake.
- SO: Berexi bearrik ez daukat; nere alderdiya, aurrera ere, bedorren onduan bizitzia izango da.
- JU: Orrela izatea nai detalako, zure asmoari dagokiyona esan nai dizut; zauden eran, nere onduan bizi izatea txit gaitz dala deritzat.
- SO: Zergatik? Zer era txarrean nago?
- JU: Ezkongai zaudelako ta beti orrela egon ezin zindezkela-ko.
- SO: Ezkongai egon ezifnik ez daukat, beste asko egon oi dira-ta.
- JU: Xole, barkatu bear dirazu, oraindik umia zera; biyotzak izan oi ditun aldartiak ez baitituzu ezagutzen.
- SO: Ezkonduko banitz ere, be-dori lagatzia bear-bearrekua izango al litzake? Orretara beartuko naizenikan ez det uste. Nere aitordea, bedori da; bedorrek azi nau; beraz, ezkongai edo ezkondu, be-dorrek bizi nai det.
- JU: Nik nai detana ori da, baña ezkonduta.
- SO: Zalerik ezpadaukat ere bai?
- JU: Ezkonduen alderdi zorion-tsuari ongi begiratzen badi-yozu, zaletuko zera; baña ezkondu bao lenago, zeekin uztartu bear zeran, zuzen erabaki bear dezu.
- SO: Ta ezkondu nai izanta ere, alderdi ona edo txarra ar-tzen detanik zertan igarriko diyot?
- JU: Zedorrek orrenbeste al ezin badezu, ni zertarako nago? Onera deitu dizutanerako, dagokizun alderdi zorion-tsua berexita ez neukala us-te al dezu?
- SO: Orrela bada ere, nere ez-kontzak presikan daukanik ez det uste.
- JU: Badauka; orrelako gauzak lenbailen egitea on baizik ez da.
- SO: Nere alderdirako berexi du-na zein da bada?
- JU: (*Alderatubaz*) Lurbira osuan aztartuta ere oberik arkituko ez litzakean bezelakoa: ona, zintzua, ta zu benaz maite zaituna; azkenengo au, be-rak aitortu dizu.
- SO: Aitortu ditala diyo?
- JU: Bai, ta oraindik denpora gutxi dala.
- SO: Xiriakogatik esan nai al dit?
- JU: (*Alderago jarriyaz*) Beragatik. Txarra dala al deritzatzu?
- SO: Txarra danik ez deritzat, ba-ña anayak bezela ta estalpe

batean azi geranagatik³ edo zerengatikan dan nik eztaikit; beraganako zalerik jayoko⁴ zaidanikan iruditzen etzait.

(Altxiaz. On Judas bere ondoren)

JU: Jayoko etzaizu bada? Onarengan zaletuko ez danik, lurbira osuan bat ez dago, baldin-ta norpera gaizto porrokatua ezpada; zale bera izatez datorkiguna da.

SO: Etzait bada, etzait iruditzen.

(Eskuiko bigarren ate aldera. On Judas bere ondotik)

JU: Sinixta zazu Xole, beste orlako bat etzenuke zeru azpian arkituko.

SO: Bai, ala izango da baña... (Joaten da)

JU: *(Atetik)* Dan bezela. Etzaizu damutuko; egon zintezke la-sai

Xiriako ezkerreko lenengotik

Laugarren Antzetzaldiya

On Judas ta Xiriako

(Xiriako sartzen da ezkerreko lenengo atetik)

XI: Zerbait egin al du?

JU: Zerbait baño geyago.

XI: Egijetan?

JU: Bayetz esanarazi etziyuat, baña gauza egiña dala uste diyat.

XI: Orrenbeste zorion ezin siñistu det!

JU: Mutill, txorua izan ez adi. Nik esaten detana siñixtu zak; egiña zioik, ta oso egiña ezpaziok ere, laster osatuko diyagu. Orain, zer egin bear diyagun badakik.

XI: Orrela bada, bedorrek agintzen ditan guziya.

JU: Gogoratzen ez al aiz?

XI: Zer esan nai ditanik ez dakit.

JU: Ondo gogapen txarreku aiz! Papera egi bear degunik gogoratzen ez altaik?

XI: A, bai!

JU: A, bai...? Gaurko mutillak orrelakoxiak zerate; emakumia goguan artu ezkeroz, guziya egiña zioik; gaerako tratuak, deabruak eraman ditzala. Tira, exeri adi ta luma artzak.

XI: *(Exeri ta luma artuta)* Zer idatzi bear det?

JU: "On Judas Danborenea ta Zuzuarregi, nere osabagandik, ogeitamar milla pezeta artu ditut. Ogeitamar milla

pezeta abek, nere ezkontzarako daramazkitanak dira ta urte betez barruan⁵ berari berrogei ta bost milla biurtzera lotzen⁶ naizela. Onetaz gañera, Xole Gurrutxaga, nere emazte izan bear dunaren dirua, aziendak eta abar zaitzeko eskubidia, oraindaño bezela, aurrera ere, esandako On Judas Danborenea eta Zuzuarregi, nere osaba berak izango du."

Orain idazpikua idatzi zak.
(*Idazten du Xiriakok*)

Ongi zio, paper au zergatik egin degun bai al dakik?

XI: Beorrek ala nai dubelako.

JU: Baña...

XI: Nik Xoleren jabe egin nai det, eta ortarako egin al litezken oker eta zuzen guztiyak egiteko eran nago.

JU: Begira zak, biyar iskribauak

zuen ezkontzakikua egitera etorri bearko dik.

XI: Bai, ta zer?

JU: Baña egin degun paper onek, ezkontzakikuan zertan nastu bearik⁷ etzeukak; au, gu biyon arterako baizik ez dek, ta beronen berri, beste iñork jakin bear ez dik.

XI: Iñortxok ere ez du jakingo.

JU: Orain izkribauarengana ua ta biyar goizeko bederatziretako etorri dedilla esayok, eta gere artean esan ta egin deguna, iñori jakin eragin gabe, kontuz ibilli adi.

XI: Bedorrek Xolekikua egiten badit...

JU: Esan ez diat bada!

XI: Orduban laga gañerakua nere kontu. Eta beste tratu ontaz iñork jakingo ez dubela sinixtu lezake.

(*Atzeko atetik juaten da Xiriako*)

Bostgarren Antzeztaldiya

On Judas bakarrik

JU: (*Papera eskuan artuta*)

Nekez bada-re atxitu det; orain, etorkizunaren bildurrik ez daukat; Xoleren dirua ta

aziendak oraindaño bezela, aurrera ere nere mendean izango ditut.

(*Pedro atzetik*)

Seigarren Antzertaldiya

On Judas ta Pedro

- PE: (*Atzeko atetik sartzen dala*)
Egun on, sartu al niteke?
- JU: (Deabruak naramala, orain ere akulumendiren⁸ bat ez badegu! Eskera datorrenen bat dala-ta lepua jarriko nuke) Aurrera!
- PE: (*Aurrera sartzen dala*) Kaxo On Juras.
- JU: Zer kaxo ta zer pazi⁹? On Judas naiz ta besterik ez. Nungo ganbelan alkarrekin jan degu? Zure artekoekin zaudela uste al dezuz?
- PE: Jauna, gaizkirik esan badiyot, barkatu bedit, baña...
- JU: Bañarik bear ez degu; zertara zatozen ta nungua zeran, esan zaidazu.
- PE: Nungua naizen?
(*Buruari atz egiñaz*)
Zera, ... zerekua... esango ote det? Zereko... zerekua.
- JU: Zereko zera ori nun da?
- PE: Zerian... an... ango zerian.
- JU: Zereko zerekua ta ango zerekua, zerana zerala, kirten galanta zera. Jaten zer ematen dizute, kalabaza?
- PE: Ez jauna; kalabaza, dotriñan eman zidaten, ez buru txarra neukelako, mingañez motel xamarra naizelako baizik.
- JU: Mingaña nun daukazu, bu-ruan ezta?
- PE: Burutik beraxiago, abuan.
- JU: Abua zabal-zabal eginta, bota bear dezuna, bota za-zu bada.
- PE: Botatzekorik ez daukat, barau gorriyan nago, jauna.
- JU: (*Berekauz*) Berritsu alena, mingañez motela omen da
- PE: On Juras, barkatu bedit; moztasunak eragiten ditana da-ta; izugarri lotsatiya naiz; iori zerbait eskatu bao lenago, bizirik erreko banindute-ke nayago nuke; txiki-txiki-tandikan onelakoxia naiz; nere andriak amaika aldiz esan dit eta...
- JU: (*Berekauz*) Amorragarriya.
- PE: Amaika aldiz esan dit, bai.
- JU: Zure andria, emia da, noski.
- PE: Bai jauna, emia da, ta bart umia egin dit.
- JU: Umia?
- PE: Umia, ta beyak ere bai.
- JU: Beyak ere bai; bat baterako ondasuna ori da.
- PE: Izugarriya; andria, aur-on-doregoakin makal xamar daukat, baña jayo zaitan txala, Jainkoari eskerrik, txit

- ondo dago. A zer pillomenua!
 JU: Pillomenua! Ori zer da?
 PE: Bi burukikua, bikua, jauna.
 JU: Bi burukikua? Buru biyak nola dauzka bada?
 PE: Nola izango ditu? Zera bezela... alkarrri egotzita.
 JU: Lepuan?
 PE: Lepo, lepuan; andria sendatutakoan...
 JU: Andrekiko berriketak utzi ditzagun; txalakin zer egiteko asmua daukazu?
 PE: Aberastu.
 JU: Aberastu. Nola?
 PE: Peririk peri eramanta; baña orretarako dirua bear det. Bedorrek eguneko zerbaiten aldera eman oi dula esan dirate.
 JU: Nik txalen aldera dirua eman? Ezta eguneko berreun agintzen badirazu ere!
 PE: Txala bizirik eta osasunez dago.
 JU: Ta nik dirua emandakuan, ilko balitz?
 PE: Ilko balitz... ilko balitz...
 JU: Ilko balitz, bai, ilko balitz.
 PE: Illezkorrik ez da, Jainkua baizik.
 JU: Orrengatik, bada.
 PE: (*Asperen luze bat eginta*) Agur gure aberastia! Baa nere andriak bedori txit ona, txit biozbera dala, esan badit¹⁰.
 JU: Biyotzez onegiya naiz, baa diruakiko gauzetan biyotzak agindu bear balu, ondo jayuak geundeke; bat eta bat bi dira, ta biri bat kentzen bazayo, bata soill-soill gelditzen da.
 PE: Zer egingo diyogu, bada!
 JU: Baña gizona, beste ondasunik ez al dezu? Etxerik, basorik edo sororik?
 PE: Egiya esango badiyot, iltzen naizenerako obi-zulua egiteko aa lurren jabe ez naiz.
 JU: (*Berekauz*) Au ixtillu gorriya! Txal-alderako diru-eman bearra; ta aspaldiyan onenbes-teko bat agertu etzait.
 PE: Ea, bada, On Juras, zirt edo zart egin beza; dirurik emango al dit edo ez?
 JU: (*Asperen bat eginta*) Dirua... dirua; orren errez dagoala uste al dezu? Zenbaiti emandakoaren damuz nago; mundu onetan, esker txar asko jaso ditut.
 PE: Nererik ez beintzat.
 JU: Zu ere beste askoren antzekua izango zeranen espadaukat; beraz, nere dirua, dagon kutxan ongi dago.
 PE: Orrela bada, bedorren dirua, lapurrak atxituko ez duten lekuan gorde beza, ta agur.
 (*Joaten asten da*)
 JU: Zaude, zaude. Beltza al da?
 PE: Zeiñ?

- JU: Txala.
- PE: Bel-belta.
- JU: Um... siño txarreko tratua darabilgu; adixkidia, traturik ez daukagu...
- PE: Ori beltzagua da. Tira, tira, bedorrek nere bizkar far egin nai du; agur, agur.
(*Ateraño juaten da*)
- JU: (*Berekauz*) Badijua... ta besterik etorrikò etzait; beltz edo zuri, dana dala, dirua eman bearko diyot.
(*Pedrori*)
Adi zazu.
- PE: (*Atetik*) Zer bear dit¹¹?
- JU: Atoz, atozkit!
- PE: (*Berriz sartzen dala*) Tira bada, azkar esan, abereak egarriz ito bearrik dauzkat eta uda ematera joan bear det.
- JU: Dirua eguneko zenbatian ematen detan al dakizu¹²?
- PE: Ez jauna, baña orko eguneko baten goraberagatik adituko gifaake. Eguneko ori zenbat da?
- JU: Berrogeitamar.
- PE: Berrogeitamar? Arranua!
- JU: Zer da zer? Miretsitzeko gauza al da?
- PE: Ez zera... far egitekua!
- JU: Ene adixkide maitia, gauzak txit gaitzak daude, zenbait tek dirua nolakua dan ez daki.
- PE: Dirua nolakua dan? Borobi-
lla; ori bularreko umetaraño-ko guziyak badakite.
- JU: Biribilla da, bai, biribilla; burtariñaren¹³ kurpilla bezin pizkor igas egiten duna.
- PE: (*Berekauz*) Iri beintzat, etzaik orren aixa joango!
- JU: Tira bada, tratua amaitu dezagun. Bear dezuna, zenbat da?
- PE: Iru ontzako, baña bedorrek esan dun eguneko-bestean ez.
- JU: Zenbatian bada?
- PE: Ara jauna, tratua egiteko beste era bat gogoratu zait.
- JU: Obea baldin bada, esan zazu, esan.
- PE: Eguneko ezer eman bearrik gabe, aditu gintezke.
- JU: Ez det uste.
- PE: Bai jauna, bai; txalakin irabazten detana erdibana egingo degu.
- JU: Gaizki esana ez da, baña zenbat irabazten dezunik, jakingo al det? Egirik aitortuko al dirazu?
- PE: Gezurrik esaten ez dakit; bein esan nun ta orduan amabost egunian jan eziik egon nitzan.
- JU: Gezurrez damututa edo...
- PE: Bai zera! Abo-sapayan irten zitzaidan aunditxuakin. Ayek oñaziak! Akilluakin zulatzen nindula uste¹⁴; arezkeroz,

- gezurrari bildur aundiya di-yot.
- JU: Ongi da ta zurekin piyo naiz, baña, gezurrik esaten badirazu, eztarriko zuluana aundiyaagua aterako altzai-zu!
- (Kutxatik iru ontzako aterata ematen dizka, esaten diyola:)*
Tori.
- PE: Jauna, milla esker, ta orain banua.
- JU: Zaude, zaude; papera egin bear degu.
- PE: Papera?
- JU: Papera, bai; gauz abek zuk uste dezun bao zuzenago egin bearrekuak baitira.
- (Papera, tintontziya ta luma mai gañean daudela, exeritzen da ta luma artuta idazten du; gero Pedrori esaten diyola:)*
Idazten al dakizu?
- PE: Zer esan nai dit?
- JU: Eskibitzen badakizun.
- PE: Nere izena doi-doirik ipintzen dakit, ori ikasteko ere, amaika kaskarreko artutako umia naiz; layez edo atxurrez egiteko lana balitz, aixa egingo nuke, baña kakua bezela atzaparretan trabatzen zaidan ziri txatxar orrekin, iñolagatik asmatu ezin det.
- JU: Nola deritzatzu?
- PE: Peru deitzen dirate, baña perebatismuan Perdo naiz.
- JU: Perdo etzera, Pedro baizik. Abizena nola dezu?
- PE: Abizena? Ori zurekin jaten da?
- JU: Apellidua esan nai dizut.
- PE: Arpillerua? Lonbria esan naiko du. Betiondo.
- JU: Beraz, Pedro Betiondo; aurrera ere orrela izan zatiala.
- PE: Gezur ori egiya balitz nai nuke.
- (Luma artuta)*
Nun iskirbatu bear det?
- JU: Onoko lerro onen azpiyan.
- PE: Lerrua? Bedorrek izkera berriren bat asmatu du; idatzi, abizena, lerrua ta nik ez dakit zenbat itz berri esan dizkidan.
- JU: Lerrua, erderaz linea esan oi dana da; zuek, baserritarak, arrastua esan oi diyo-zute.
- PE: Dana dala, iskirbatu dezadan.
- (Idazten du ta ondoren On Judasek, Pedrok idatzi duna irakurtzen dula)*
- JU: Baña gizona, egoskogorra zera; Pedroren lekuan Perdo ipiñi dezu; orain, paper berriya egin bearrik gera; tira, beste onetan idatzi zazu.
- (Peruk idatzi ondorean On Judasek irakurtzen dula)*
Nere Jaungoiko maitia!
Onelakoentzat ogiya egiten dun okiak, bizirik erretzia merezi luke.

- PE: Zer? Orain ere, utsegin al det?
- JU: Baña, eltze kirten alena! Perdoren urren, Predo ipiñiko zendun bada! Zure txalaren irabazi guziyakin, pape-retako adiñ izango ez degu.
- PE: On Judas, aserretu ez bedi; oraingo onetan, ardatza bao zuzenago aterako det; dea-bruak naramala!
(*On Judasek berriz irakurtzen dula*)
- JU: Zazpi milla tximixtaren argiyatik!
- PE: Berriz ere gaizki?
- JU: Gaizki baño gaizkiyago.
- PE: Zer ixkirbatu det bada?
- JU: Pedor idatzi dezu, Pedor.
- PE: Orko goraberagatik baliyoko al digu!
- JU: Tira, tira, zorionan zoazkit; txala ongi zaitu zazu ta irabazten dezunakin, zuzen etorri zaitea.
- PE: Baña, On Judas, au zer tratu da? Paper ori bedorren-tzat al da?
- JU: Bai.
- PE: Nik ere orrelako bat bear det, gañera, bedorrek primatutakua.
- JU: Zertarako?
- PE: Nere andriari erakusteko.
- JU: Andriak gure tratuakin zer ikusirik ez dauka.
- PE: Ezetz? Ona da bera! Pape-rik eramaten ezpadiyot txau-tuko nau; bestela traturik ez daukagu.
- JU: (*Berekauz*) Au ere badegu? Fabrikak egin ala paperekin aski izango ez det; baserri-tar abek sasi letradu utsak dira.
(*Pedrori*)
Zaude pixka batian.
(*Idazten du*)
- PE: (*Berekauz*) Agure makurra, ziriya sartuko ziralakuan zebillen, baña baserritarra banaiz ere, iru ta bi zenbat diran badakit.
- JU: (*Idatzi duna ta mai gañean daukanetatik bat artuta*)
Nigatik esparik izan ez deza-zun ona emen zure papera.
(*Ematera dijoala, biyak erortzen zaizka ta jasotzera makurtzen dala Pedrok esaten diyo:*)
- PE: Bego, bego; nik jasoko ditut.
(*Paperak jasotzen ditula. On Judasi ematen dizka*)
- JU: Abek esku txatxuak daukat; Tori, ta ordu onian, zoazkit; andria laster sendatu dedin ongi zaitu zazu.
(*Bat ematen diyo*)
- PE: Zerekin baldin badago, urdallaldia gurituko¹⁵ diyogu. On Judas, agur ta ondo bizi.
- JU: Ondo joan, ta esandakuak gogoan artu.
(*Peru atzeko atetik joaten da*)

Zazpigarren Antzeztaldia

On Judas bakarrik

JU: Joan da. Zorioneko txala! Aspaldiyan orrelako irabazpiderik aukeratu¹⁶ etzait; baña beltz izate orrek kezkapian nauka. Bear bada, kezka au nere muxinkeri bat baizik ez da. Ilko balitz, ene zorigaitza! Iru ontzako gutxiyago izango nituzke. Baña beltza dala ta zergatik ill bear du? Zuriyak aña osasun, beltzak izan lezake; bai izan lezake, ta orduan, iru ontzakoren orde, sei, zortzi edo geyago, kutxan sartu nezazke.

(Ormari ezarrita dagon kutxari begira)

Ene biziaren pozgarriya, zauden lekuan zaudela, nere gogo osua errayetan dauzkatzun puxka oriyak gozatzen dute. Urre zoragarriya! Egun sentiko margo dizdizariyak bezin alaya; oyaneko eresiak bezin gozua, ugatz leyarra¹⁷ bao

garbiyagua; zu, zu zera nere atsegiña; munduko bakarte soill onetan, berexi detan lagun maitia.

(Mai gañetik paper bat artzen dula)

Ona emen beste atsegingarri bat, nere begitarako jolasik alayena, lerro abek irakurtzian dago...

(Irakurtzera dijoala)

Baña, au zer da? Amesetan al nago? Pedrok bere pape-ra emen utzi du...

(Paperak nasten ditula)

Xiriakoena ez dago...

Pedrok eraman du...

Madarikatua!

(Leyoraño larri joanta deitzen dula)

Peru!... Pedro!... Betiondo!...

(Naigabia egiten zayo ta bertan erortzen da)

Xiriako atzeko atetik

Zortzigarren Antzetzaldiya

On Judas ta Xiriako,
gero Erramuna

- (Xiriako atzeko atetik sartzen dala, On Judasi begira)*
- XI: Au zer da? Osabari zer gertatu zayo?
(On Judasengana urreratuta makurtzen dala) (Deika)
Osaba! Zer du?
- JU: *(Burua emaitzen dula)*
Xiriako al aiz? Jainkuak bidualdu baidu bezela ator; jaikitzen lagundu nazak.
(Xiriakok laguntzen diyo ta aulkiyan exeritzen da)
- XI: Baña, zer izan du?
- JU: Utsa... ur pixka bat ekarri akidak, edo Erramunari deituyok.
- XI: Bereala jauna.
(Eskuiko bigarren atetik deika)
Erramuna!
- ER: *(Barrendik, eskuiko bigarren atetik)*
Zer da?
- XI: Osabarentzat ur pixka bat ekarri zazu.
- ER: *(Barrendik)*
Gozatuta edo gozo gabe?
- XI: *(On Judasi)*
Gozatuta nai al du?
- JU: Gozo gabe, gozua garesti zio.
- XI: *(Barrukoari)*
Erramuna, gozo gabe nai du.
(On Judasi)
Naigabea irago al zayo?
- JU: Baziak, baziak. Nere onduan eseri adi.
Erramuna eskuiko bigarren atetik baso ura platerian dubela
- ER: *(Atetik)*
Xiriako, ona emen uda.
- XI: *(Ateraño juanta Erramunari urrontziya artzen diyo ta On Judasi eskintzen diyola)*
Tira, osaba, edan beza.
(On Judasek edaten du ta Xiriakok ontziya artuta Erramunari damayo)
- ER: Gaxo al dago?
- XI: Utsa. Txorabiyo bat.
- ER: Beñepiñ.
(Ontziya artuta, eta etorritako atetik juaten da Erramuna)
- XI: *(On Judasen onduan exerita)*
Baña, zer izan du?
- JU: Zorigaitza nitzaz jabetu dek.
- XI: Nungo zorigaitza gero?
- JU: Ire ezkontzarako egin degun papera eraman ziatek.
- XI: Guziya ori al da? Berriya egiteakin, kito.

- JU: Eta paperak diyona zabalzen badek, berritsuen mingaŕiak zeñek lotuko dizkik?
- XI: Ala da izan ere. Zeñek eraman diyonik al daki?
- JU: Peruk.
- XI: Nungo Peruk?
- JU: Betiondok.
- XI: Lapur alena!
- JU: Lapurra ez dek; neronek eman ziyuat.
- XI: Zer dala-ta?
- JU: Jayo zayon txal baten alde-ra, iru ontzako eman ziozkat, paperak egin dizkiagu, eta ematerakuan, ziara azto-ratu nak eta beria eman biarrian zuben ezkontzarako egin deguna eman ziyuat. Iñori erakutsi baziok...
- XI: Erakutsi badiyo ere zer?
- JU: Lotsari galanta, berriketan ixilduko ez dituk. Lagundu nazak, lagundu nazak gelara.
(Xiriakok laguntzen diyola ezkerreko lenbiziko gelara juaten da)
- XI: Ez bedi orrenbeste larritu. Guztiya antolatuko da.
- JU: Obe genikek bada. Au lotsariya, au lotsariya!
(Joaten dira)
Migel atzeko atetik

Bederatzigarren Antzetzaldiya

Migel, gero Xiriako

- (Atezko atetik sartzen da Migel)*
- MI: Nun ote degu etxe ontako jendia? On Judas bera-re ez dago, oitu bezela, kutxa diruen aurrian, ango berotasunak ezurrak xamurtzen balizka bezela. Nun edo an, emen izango dira bada.
(Asten da eskuiko bigarren ate aldera, baña une berean sartzen da Xiriako ezkerreko lenengo atetik, mayian gelditu diran paperen billa. Migelek nabaitzen dunian gelditu ta esaten diyo:)
Xiriako ezkerreko lenengotik
Kaxo Xiriako.
- XI: Ene, Migel! Zu emen? Zer dakartzu?
- MI: Zertara etorri bear nun badakizu.
- XI: Garai txarrian zatoz; ain zuzen, On Judasi naigabia egin zayo eta etzatera juan da.
- MI: Orrela bada, geruago egongo naiz. Esango zenion, noski, etxe lana zenbat geyago igoko zayon.
- XI: Bai, badaki. Paper abek eramatea nijoakiyo orain,
(Artubaz mai gañeko paperak)

eta bidez emen zaudela
esango diyot.

MI: Esayozu, bai.

XI: Berialaxe natortzu.

(*Xiriako, ezkerreko lenengo atetik juaten da*)

Amargarren Antzeztaldia

Migel bakarrik

MI: Ua, bai, ua, likits urrungarri-
ya, diruzale petrala, alkar
ikusiko gaituk; Xoleren jabe
egiten aizen edo ez, laster
jakingo diyagu. Betiondoko
Peru zorionean topatu diat,
ta zorionean, diruz ase ezin-

dako oyek egin dezuten pa-
pera erakutsi zidak; zaudete,
zaudete, oraindikan fes-
taren asierara iritxi ez gaituk.
Ez diat nik emendik alde
egingo, Xole zuben atza-
parretatik askatu arte.

Ezkutakillua eratxitzen da

(1) *gai batean itzegin*: gai bati buruz
hitz egin

(2) *berexi*: aukeratu

(3) *azi geranagatik*: hazteagatik, hazi
garelako

(4) *zalea jayo*: gogoa sortu

(5) *urte betez barruan*: urtebete barru

(6) *bere burua biurtzera lotu*: itzultze-
ra behartu bere burua, hitz eman

(7) *zertan nastu bearrik*: zertan na-
hastu(rik) edo nahastu beharrik beharko
luke

(8) *akulumendia*: kaikua, arlotea

(9) *zer kaxo ta zer pazi?*: zer kaixo
eta zer arraio?

(10) *esan badit*: esan ere, esan dit

(11) *zer bear dit?*: zer (esan) behar
dit?, zertarako behar nau?

(12) *ematen detan al dakizu?*: ema-
ten dudan ba al dakizu? esango genuke
guk; ikus geroxeago Latiez ere bai al da-
kizu?

(13) *burtaria*: gurdi arina

(14) *zulatzen nindula uste*: aditz la-
guntzailea isilpean utzi du

(15) *eskibitzen*: eskribitzen

(16) *urdallaldia guritu*: urdaileko mina
arindu

(17) *aukeratu*: egokitu

(18) *ugatz leyarra*: ukatz edo zingira
garbia esan nahi duela dirudi

(19) *Xiriakoena*: Xiriakorena

Bigarren antzerki-koitza

Antzokia len bezela, baa argiyak pixtubakin²

Lenbiziko Antzeztaldia

Migel, gero Trifon

- MI: Xole, jakiñen gañian jartzia izan biar du nere lenengo lana. Ondoren nere aldetik alegiñak egitia, jende makur abek oso lurperatu ez dezaten. Non ote dabill bera?
- Trifon atzeko atetik*
- TR: *(Atzeko atetik sartzen dala kantari)*
Amak ezkondu ninduben amabost urteko...
- MI: Xi...
- TR: Zer da? Elizan al gaude?
- MI: Ixildu zaitia, On Judas gaxo dago-ta.
- TR: Gaxo, noiz ezkeroz?
- MI: Gizarajoa, oyan dago.
- TR: Gizarajua bai, ni . . .
- MI: Zuk gizarajuen antzik ez daukazu.
- TR: Nere sakelaren utsuna ikusiko bazendu, ori esango e-tzenduke; guziya zergatik eta agure dollor orrengatik.
- MI: Zerbait zor al dizu?
- TR: Zorrik ez dit, bañan eman bear ditana emango balikit, pozik artuko niyoke; orrek eman? Abotik dariyon baurutsa, orixe bakarrik, eta emango baluke ere, damuz emango luke.
- MI: Eman bear aundiya al dizu?
- TR: Beñe-re beteko ez dun neurraokua, baña... alde orretatik ixillik gauden. On Migel, biyar arte bost pezeta-ko bat emango al dirazu?
- MI: Beartuta bazaude, emango ez dizut bada!
(Patrikeratik atera ta ematen diyo)
Tori.
- TR: Eskerrikasko; zu bezelakoe-kin lurrari bira egingo niyoke.

- MI: Gauza gutxik pozten zaitu.
 TR: Ni onelakoxia naiz, biyotz on bat ikusita pozten naizen umia, baa dollorra baldin bada, On Judas bezelakoa bada... Brrr.... *Vade retro*.
- MI: Latiñez ere bai al dakizu?
 TR: Pixka bat.
 MI: Nun ikasi dezu?
 TR: Ara jauna, ni txikitan elizarako koya nintzan ta meza laguntzen ikasi nun; baita ardo ontzituak betiegi zeudenian bear zan neurrirraño usutzen ere.
- MI: Bai, zuk bear zenduben neurrirraño.
 TR: Ala zala-ta, ardoari naitasun aundiya artu³ niyon ta ontzi-yetakua naikua ez nula, argizaya atxitu ta ardotarako dirua izateagatik, saltzen ikasi nun.
- MI: Ofiziyo ederra.
 TR: Alako egun batian, aldarera igo ta kandelari argizai-negarra kentzen ari nintzala, santuen atzean zegonen batek, edo santuak berak esan bazidan ez dakit, turmoya zirudiyen abotsez *vade retro!* esan zidan. Aldaretik erori nintzan edo salto eginta itzul egin nuanik gogan ez daukat; beintzat igesi joan nintzan ta zortzi egunian korrika gelditu ez nintzan.
- MI: On Judasekin noiztik zaudete?
 TR: Aspalditik.
 MI: Morroi?
 TR: Orrelako baten morroi izan baño, gaztañ erriak saltzen lenago asiko nintzake.
- MI: Bererik zer zera, bada?
 TR: Lagun zarra.
 MI: Lagun zarra?
 TR: Lagun zarra, bai, asko merezi ezpadu ere.
- MI: Noiz ta nola lagun egiñ ziñaten?
 TR: Zerian... baña ez, esatera ez nua; geyegi itzegitia izango litzake.
- MI: Laguna besterik etzerala, etxian nola zauzka?
 TR: Bearko.
 MI: Artzeko diyozun alderakoa-gatik⁴ al da?
 TR: Ori, berak onduen esan lezake. On Migel, ni banua; urrengo batian itzegingo degu.
- MI: Norako presa dezu?
 TR: Berriketa geyegi txarra da; orain eman dirazun bospez-takua korrituan⁵ ipintzera nua; aurki arte!
 (*Atzeko atetik dijuu*)

Bigarren Antzetzaldiya

Migel bakarrik

MI: Lagun zarrak omen dira, ta ikusi detanez, On Judasenganako gorrotua, irakiten pill-pill dauka. Izakien ezkutukua! Misteriyua! Onomen⁶ nagoan ezkeroz, ezkutuko ori zer dan jakin naya zirika-ka daukat eta, zuzenka edo okerka, jakin artian atsedetik izango ez det. On Judasengandik jakin ez nezakela badakit; orain joan dan orri, orri erasango diyot; diruzalia

da, ta diruaren bitartez, arraya amuan katibatzen dan bezela nere mendean katibatu nezake. Beste ezkutuko bat ere azaldu bear det; Xole On Judasek alaba ordekotzat nola ta zergatik daukan iork ez daki, baña bere lagun zarrak jakin lezake ta esango dit, bai, esango dit.

Xole eskuiko bigarren atetik

Irugarren Antzetzaldiya

Migel ta Xole
Azkenian Xiriako

SO: (*Eskuiko bigarren atetik sartzen da*)

Zein degu emen?

MI: (*Esku emanaz*)

Xole!

SO: Migel aspaldikua, zorionean ikusten zaitugu! Ordu da, ordu da.

MI: Zer modu?

SO: Ongi, ta zu?

MI: Zure aldamenean oso txoraturik.

SO: Ezagun da. Orrenbeste den-

poran gugana ez azaltzeko, gauza txarren bat egin dizugula esan zitekean.

MI: Gauza txarrik erausi bearrik ez dizutet, beti egin oi dirazuten arrera ona eskertzia baizik.

SO: Exeri zaitia, exeri zaitia.

(*Exertzen dira*)

MI: Zure onduan, exerita edo zutik aspertu gabe egon liteke.

SO: Ni ur⁷ izanak orla pozten bazaitu, aldendu gabe egon

- zindezke; baña, esan dezun ori, galaikeriyak erasan dizuna baizik ez da. Udaberriyan gaudela ezagun da.
- MI: Eta udaberriyak ernarazi dun lorerik ederrena, zu zera.
- SO: Noski! Ni baña ederragorik Euskalerriko sarjietan ikusiko zenituan!⁸
- MI: Egiya esango badizut, sarjiñ lorezalia ez naiz, bereziko loriak nayago ditut.
- SO: Beraz, ni berezikuen antzekua naiz?
- MI: Bai bada.
- SO: Zertan antzematen dirazu?
- MI: Bereziko bakardadian azuzena dagon bezela zaudelako.
- SO: Ni? Bakarrik ez nago...
- MI: Bai, bai...
- SO: Orain ere onduan zauzkat.
- MI: Egiya da; baña nik emendik alde egindakuan, bakarrik geldituko zera.
- SO: Orixe bai ezetz! Nere aitordea ta bere illobaren laguntza izango ez detanik, ez det uste.
- MI: Laguntza, ona darian, eskergarriya da, baña lagun txarrez urbilduta dagonagatik bakarrik dagoala esan liteke.
- SO: E?
- MI: Edo ala balego askoz obelukela.
- SO: (*Altxiaz*) Nola? Nere aitordea eta etxe onetan bizi diranak, neretzat txarrak dirala esan nai al dirazu?
- MI: Ain txarrak eze...
- SO: Migell
- MI: Batez ere, On Judas ta Xiriako.
- SO: Zer diyozu?
- MI: Entzun dezuna.
- SO: Baña, zer dala-ta?
- MI: Zure aitordeak, Esauk Jose saldu zun bao merkiago saldu zaitu.
- SO: Ni?
- MI: Salment ori, Xiriako bitartez dala⁹ egin du.
- SO: Jaungoiko maitial! Zer gertatu da bada?
- MI: Gertatu dana, guzi-guziyan dan bezela adieraziko dizut.
- SO: Bai, baña guazen barrura ifork entzun ez dezaigun.
- MI: Nai dezun lekura.
- SO: Ume zurtz gaiso ontaz kupi zaitia.
- MI: Nere laguntza izango dezula ez kezkarik izan. Egin litekena eta ezin likitena zuregatik egingo det.
- SO: Bai Migel, zu beste laguntzarik ez daukat.
- MI: Eta naikua izango dezula uste det.
- SO Bai, bai!
- MI: Ni naizen bitartian, ez dituz-

te beren asmo txarrak osatuko.

(Juaten dira eskuiko bigarren atetik. Ateratzen da Xiriako ezkerreko atetik eta ikusirik Xole ta Migel oso alkartubak, asarre biziyan:)

- XI: E! Migel!... Ta Xole! Xole, bai, nerekin beñe-re oi ez dan bezela! Orain azaltzen da garbi zergatikan ezetza

eman diran neri; Migel! Migel! Etxe ontara zurrupatzera etortzia naikoa ez dala, nere maitasun bakarra lapurtzera zatoz? Zure errukarriya! Ez diazu eramango ez. Eriotz berak ere nere besorik lotuko ez du.

(Exertzen da)

Laugarren Antzeztaldiya

Xiriako ta Peru

- XI: Banekiyan lapurren bat ondotik zebillela, baña alperrik dabill. Xole izango da neria, edo ez da iflorena izango.
Peru atzeko atetik
- PE: *(Atzeko atetik)*
On Judas etxian al dago?
- XI: E? A, Peru. Aurrera, aurrera!
- PE: *(Aurrera sartzen dala)*
Baña, zu, On Juras etzera.
- XI: Zein naizen ere al dakit!
(Berekauz asarretuba, altxa eta beste jarlekura dijua)
- PE: Nik gutxiyago jakingo det bada.
- XI: Gauza bat bakarraz nere biziyan zaletu, eta esku artetik eramam biar dirate?
- PE: Zu etzera...
- XI: PE: *(Biyak batian)* Ez, ez!
- PE: Zu etzerala On Juras.
- XI: Bere illoba naiz, ta berari esan bear diyozuna neri esatia berdin da.
(Altxata)
- PE: On Juras nun da bada?
- XI: On Judas gaxo dago; berakin itzegitera bazatoz, alperrik etorri zera.
(Oso asarre batera ta bestera ibilliyaz)
- PE: *(Berekauz)* Au ere lanbidia da; ekaitzak ilintxi bear nindula etorrira, ezer esan gaube joan bearra.
(Xiriakori)
- Tira bada, zu, illoba edo zerrana zerala, On Judasi, txala il zaidala esaniozu.
- XI: Txala il zaizula?
- PE: Ama ere bai.
- XI: Zure ama?

- PE: Neria ez, txalarena; umia ilta ikusi dunian, berako batek eman diyola, estiak korapillatu zaizka ta txurin... txurin... esatera ez nua, lertu egin zayo.
- XI: Txurin ori zer da?
- PE: Beltz ez dana; beltza neri gertatu zaidana da; ainbeste diru artu bear nuna, zorpian gelditu bearra.
- XI: A, zu, Peru! Eta traturako osabak eman zizun paperari zer egin diyozu?
- PE: Aldian dakart, bañan gaizki egiña omen dago...
- XI: E?
- PE: Ez dakit nik zer ezkontza tratu jartzen omen ditun.
- XI: Nork esan dizu?
- PE: Parragarizko gauza da, txalakin tratua eta ezkontza azaldu paperian!
- XI: Baña, zeñek esan dizu?
- PE: Dakiyenak.
- XI: Ta zeñek daki?
- PE: Ikusi dubenak.
- XI: Ta zeñek ikusi du?
- PE: Nik erakutsi diyotenak.
- XI: Erneagarizko asto kirtena! Esango dirazu zeñi erakutsi diyozun?
- PE: Zeñi erakutsiko niyon? On Migel etxagilleari.
- XI: Milla deabru! Zeñi ta Migeli! Etsai amorratu orri. Baña, zergatik On Migeli erakutsi diyozu?
- PE: On Judasekin piyo ez bait nitzan.
- XI: (Suerte madarikatua! Guziya nere kaltian sortzen da)
- PE: (*Papera mai gañian lajiaz*) Ona emen; On Judasi emaniozu; bein-ta txala ill zaitan ezkerroz, ezertarako bear ez det; salbota... zer esan nai detan badakizu; eman zizkidan iru ontzakuekin beya eroatera nua, ta pillomenorik jayotzen bazaigu, beretzat izango dala esaniozu. Agur ta ondo bizi.
- (*Atzeko atetik juaten da*)
- XI: Migelek badaki. Xoleri esan ote diyo? Goibel ikaragarriyak estaltzen du nere etorkizuna.
- Xole eskuiko bigarren atetik*

(*Jarraituko du*)